

КУЛЬТУРНА ПАРАДИГМА ТВОРЧОЇ ПОСТАТІ РОДІОНА СКАЛЕЦЬКОГО

У статті досліджено та систематизовано відомості про творчий та життєвий шлях вінницького композитора Родіона Андрійовича Скалецького. Умовно визначено основні періоди творчості, загальні тенденції, вплив на стиль композитора стильових прийомів музики М.Д. Леонтовича. Охарактеризована основна діяльність Родіона Скалецького як композитора, педагога, визначного культурного діяча Вінниччини.

Ключові слова: Вінниччина, хорове мистецтво, Родіон Скалецький, Тульчинська хорова капела.

Сізова Н.С.

КУЛЬТУРНАЯ ПАРАДИГМА ТВОРЧЕСКОЙ ЛИЧНОСТИ РОДИОНА СКАЛЕЦКОГО

В статье исследованы и систематизированы сведения о творческом и жизненном пути винницкого композитора Родиона Андреевича Скалецкого. Условно определены основные периоды творчества, общие тенденции, влияние на стиль композитора стилевых приёмов музыки Н.Д. Леонтовича. Охарактеризована основная деятельность Родиона Скалецкого как композитора, педагога, выдающегося культурного деятеля Винниччины.

Ключевые слова: Винниччина, хоровое искусство, Родион Скалецкий, Тульчинская хоровая капелла.

Sizova N.S.

CULTURAL PARADIGM OF CREATIVE FIGURE OF RODION SKALECKOGO

In the article investigational and systematized information about the creative and vital way of the Vinnytsya composer Rodion Andrey Skaleckogo. De bene esse certainly basic periods of creation, general tendencies, influence on style of composer of stylish receptions of music of N.D. Leontovicha.

In the article an author uses the archived materials which systematizes and gives successive description of life of composer. Basic information is given about the stages of studies, place of stay, and creative activity in these periods. Certainly place of poetic text in creation R.Skaleckogo, collaboration from V. Yukhimovichem. Separately considered activity R.Skaleckogo, related to the revival of choral choir from Tulchin, founded N.D. Leontovichem. Investigational and the details of conclusion and decision are reflected about the repression of composer.

Basic activity of Rodion Skaleckogo is described as a composer, teacher, prominent cultural figure of Vinnytsa area. The basic lines of R. Skaleckogo are reflected as a conductor of choir. Methodical activity of Skaleckogo is separately

investigational, his work with school choirs. Determined by the influence of the composer in the cultural life of Vinnitsa in the second half of the twentieth century.

Key words: Vinnytsya region, choral art, Rodion Skaleckiy, choral choir from Tulchin.

Культурні здобутки будь-якого народу складаються як з фольклорних надбань, так і з безлічі творів його митців, кожен з яких кладе свою цеглину у фундамент національного мистецтва. При наявності творчої індивідуальності кожного майстра можна зазначити, що усі разом вони відтворюють специфічні якості національної культури. Сучасне музикознавство велику увагу приділяє дослідженню життєвого та творчого шляху українських композиторів та діячів, які зробили свій внесок у розвиток як регіональної, так і української культури загалом. Серед таких праць вагомими є окремі видання праць музикознавців сучасної України Л.Кияновської [16], С. Павлишин [21], О. Бенч [10]. Існують також музикознавчі праці Я. Горак [13], Л. Лехник [19], І. Дем'янець [14], В. Сивохіп [24], присвячені висвітленню творчого шляху малодосліджених композиторів та музичних діячів ХХ століття, які, однак, зробили вагомий внесок у розбудову українського мистецького простору.

Серед таких митців, чия творчість є відомою в межах певного краю, але має важливе значення для усвідомлення культурного образу регіону, виділяємо постать подільського композитора та музичного діяча Родіона Скалецького, яка відображає типові процеси становлення митця в складні роки розвитку української культури ХХ століття. На сьогодні не існує ґрунтового дослідження творчості Р. Скалецького, як і не має друкованого життєпису композитора. Окремі положення висвітлені в дисертації Т. Бурдейної-Публіки [12], деякі штрихи до творчого портрету подані в газетних статтях П. Білого [11], Л. Задорожнюка [15], Н. Кушки [17], В. Лазаренко [18].

Мета статті – розкрити особливості творчого та життєвого шляху вінницького композитора Родіона Скалецького, визначити основні періоди

творчості, висвітлити основні події у житті композитора, що вплинули на його творчий шлях.

Родіон Андрійович Скалецький народився 23 листопада 1899 року у селі Михайлівка Бершадського району Вінницької області. Початкові знання отримав у церковно-приходській школі, де навчився музичній грамоті. У школі Родіон відрізнявся неабиякими музичними здібностями, тому його вчителі запропонували батькам перевести сина до Ольгопільської двокласної школи, де приділялась досить велика увага музичному вихованню.

Таким чином, у 1912 році Скалецький опинився в Ольгополі у двокласній вчительській школі. Тут він одразу занурився у вир творчого життя школи: хоровий колектив, струнний оркестр, уроки гри на скрипці, музично-теоретичні предмети, духовий оркестр – все це вабило хлопчика чарівним світом музики.

У 1914 році через реформування Ольгопільської школи Скалецького переводять до ідентичної школи у Степашках Вінницької області, яку він закінчив у 1916 році. Починаючи з цього часу, життєвий годинник почав відраховувати його творчу педагогічну діяльність. Адже школа, яку він закінчив, давала право на викладання у молодших класах загальноосвітніх предметів та музики (співів).

Першим місцем роботи молодого вчителя стала школа у селі Івашків Чечельницького району Вінницької області. Далі – село Чоботарка Крижопільського району, село Кидрасівка Ольгопільського району. І всюди – нескінчена педагогічна праця і бурхлива музична творчість. Скалецький організовує музичні гуртки, створює хори, розгортає широку творчу діяльність. В роки громадянської війни, перебуваючи у лавах Червонокозачої армії у III полку, він також не залишає своєї праці на музичній та педагогічній нивах. Родіон Скалецький навчає основам грамоти та письма своїх однополчан, створює хор бійців і дає публічні концерти народної хорової пісні у селах, містах, шпиталях – тобто всюди, де перебувала їх військова частина.

Період становлення Скалецького-композитора припадає на 1920 – 1930 роки. Після закінчення війни молодий педагог і музикант вирішує збільшити свій багаж знань і у 1923 році стає студентом одразу двох навчальних закладів: історико-філологічного факультету народної освіти і диригентського відділу музично-драматичного інституту в м. Одеса. Проте досить важкі повоєнні часи ставлять його перед складним вибором, і після довгих вагань Р. Скалецький залишає диригентський відділ. Хоча, продовжуючи навчатись у педагогічному інституті, він відвідує хор, який існує при ньому. Саме цей колектив став колискою його композиторської творчості, адже для нього, співаком якого спочатку він був, пише Р. Скалецький свої перші твори. Згодом, через рік, він сам стає диригентом цього хору.

І хоча Р. Скалецький навчався у педагогічному інституті, він не поривав зв'язків із музично-драматичним інститутом: відвідував заняття у професора В. В. Валенського. Завдяки кваліфікованій допомозі професора Р. Скалецький поглиблює свою музично-теоретичну підготовку, вдосконалює свою диригентську техніку.

Через рік наполеглива праця Родіона Скалецького починає давати нові позитивні результати – він стає учасником хору Одеської консерваторії, бере уроки композиції у Я. Яциневича та уроки диригування у професора К. Пігрова.

Після закінчення педагогічного інституту Р. Скалецького було направлено у м. Тульчин Вінницької області вчителем мови та літератури у трудову школу №2. Саме у цьому місті композитор активно розгортає свою творчу діяльність – організовує дитячий хор. Проте найбільшою заслугою композитора у цей період, яка стала знаковим кроком у його життєвому та творчому шляху, є відновлення роботи Тульчинської капели. Адже після смерті М. Д. Леонтовича, капела залишилася без керівника. Р.Скалецький пише для капели хорові твори, але передусім намагається продовжити те, що

розпочав М.Леонтович. Головною метою роботи капели стала саме пропаганда української народної пісні.

Композиторський досвід М.Леонтовича мав неабиякий вплив і на творчу роботу Р.Скалецького, який «перейняв хорову естафету від народу свого й геніального подолянина Леонтовича» [27,4]. Пізнати ближче світ видатного попередника Р.Скалецькому допомагає родина «подільського Баха» – він знайомиться із дружиною та донькою М.Леонтовича.

З цією капелою Р. Скалецький починає давати концерти – як місцеві, так і виїзні (у межах Вінницької області). Перший такий концерт відбувся у 1927 році, шість років по смерті М. Леонтовича – першого керівника та засновника цього хору. Цікавим фактом є те, що концертмейстером на цьому концерті виступила дочка М.Леонтовича Надія Миколаївна.

Працюючи виключно на музичній та педагогічній ниві, композитор не міг навіть уявити, що це комусь могло би статі на заваді. Проте настали трагічні часи сталінських репресій. У ніч на 23 листопада 1932 року, саме напередодні дня народження, Р. А. Скалецького було заарештовано Тульчинським райвідділом ГПУ та відправлено до м. Вінниці. Саме так опинився композитор вперше у тому місті, якому згодом він віддасть усі свої педагогічні знання, творчі та духовні сили.

Три довгих місяці знаходився Р. Скалецький під слідством в обласному відділі ГПУ. У справі «Остатки», за якою проходили А. Чернілевський, Є.Стручковський, М. Москаленко, Г. Сакович, Ф. Лебедь, Д.Юрченко і Р. А. Скалецький знаходяться деталі злочину Родіона Андрійовича проти Радянської влади. Його псевдоколега Григорій Сакович звинувачував Р. Скалецького у тому, що він більше всього уваги приділяє роботі з капелою, яку організував у м. Тульчині, з нею здійснює поїздки по району, а також поза його межами. Серед звинувачень фігурує не дивний для того часу факт замовлення у 1929-1930 роках спеціальних костюмів для капели - вишитих українських народних строїв.

Сусід по будинку Ф. Лебедь уточнив «ознаки зради» (збережена мова і пунктуація оригіналу свідчень від 3 грудня 1932 року): «Скалецький очень любил говорить о музыке, о положении капеллы... Я часто ругал Скалецкого за социальный состав капеллы... говорил об этом и на заседаниях рабочего аппарата Н.О. В своих музыкальных взглядах Скалецкий больше всего симпатизировал Леонтовичу, с его «школой» связывал свою музыкальную карьеру. Безусловно, душок Леонтовича протаскивался и в работу самой капеллы. В 1927 -28 году репертуар капеллы складывался преимущественно из сочинений Леонтовича, кроме того, состав капеллы, как я его охарактеризовал дальше, тоже жил романтикой «побутовщины» и оценивал новые произведения музыки, музыки пролетарской как «убожества», компиляцию, чушь. Скалецкому была присвоена кличка – «стара українська пісня» [8].

Далі подаємо свідчення самого Родіона Андрійовича Скалецького в оригіналі: «За все время моей преподавательской работы я злостных, идеологических явлений не только не допускал, а наоборот – исправлял, разбивал, тем самым помогал партии на том участке культуры, который мне было доверено.

Что касается того, мною за все время существования советской власти якобы велись антисоветские разговоры, имелись антисоветские связи с другими антисоветскими классовыми врагами, то я с уверенностью отрицаю мою виновность в этом. Я все свои досуги отдавал после работы в школе, на общественную работу в селе вместе с членами сельсовета» [8].

Щире свідчення, недоведеність інкримінованого «злочину» і таке інше не завадили щодо Р. А. Скалецького 3 лютого 1933 року уповноваженому таємно-політичного відділу Вінницького політичного обласного відділу ДПУ УРСР винести жорстоку ухвалу. Вийшло «заключительное постановление по следственному делу №3974». Слідчий Окнянський писав: «Обвиняемый Скалецкий Р.А. виновным себя в принадлежности к контрреволюционной организации не признал, ... заявил, что он принимал только участие в

антисоветских разговорах и критике мероприятий Соввласти. Все же данными агентуры и следствия, в частности показаниями ближайшего друга Скалецкого, обвиняемого по данному делу, Ф. Лебеда устанавливается, что Скалецкий, будучи шовинистически настроенным, протаскивал свои идеи через руководимую им капеллу Леонтовича, организованную, в основном, из чуждого элемента» [8].

Так, «за проведення контрреволюційних ідей і через хорову діяльність» Р. Скалецького звільняють з керівництва і висилають разом із сім'єю за межі України до Курської області у містечко Валуйки. (З тавром «ворога народу» композитор ходив аж до смерті. Через 50 років у слідчій папці «Остатки» з'являється останній документ від 6 грудня 1989 року (п'ять років по смерті композитора), за яким Р. А. Скалецький «підпадає під дію ст. I Указу Президії Верховної Ради СРСР від 16.01.1989 «Про додаткові заходи по відновленню справедливості у відношенні жертв репресій, що мали місце в період 30-40-х і на початку 50-х років»).

Продовжує творити Р. Скалецький і за межами рідної України. Цікавим є факт, що саме під час репресій, у 1933 році, з'являється перший друкований твір Скалецького – пісня на слова А. Сіиківського «Бойова юність».

Незважаючи на тавро політичного злочинця, Р. Скалецький стає директором народної середньої школи у селі Насоново Валуйського району Курської області. Хист організатора і диригента проявився і тут, далеко від Батьківщини. Спочатку він створює шкільний хор, а згодом, почавши викладати географію та співи у педагогічному технікумі, починає керувати хором цього навчального закладу.

Поступово Родіон Андрійович переїздить ближче до рідної Батьківщини, отримуючи народне визнання. Вже у 1935 році він зупиняється у місті Верхнє Лисичанського району на Донбасі. У цьому невеликому містечку він викладає мову, літературу та музику.

У 1936 році Р. Скалецький переїздить до Полтави. Саме у цьому місті проявляється талант Скалецького-вчителя. У полтавській школі №21 він починає викладати мову і літературу. У наступному році стає завучем школи №29. Паралельно із педагогічною працею, Р.Скалецький ні на хвилину не залишає свою улюблену хорову справу: організовує і очолює дитячі шкільні хори, формує у дітей знання про хоровий спів, знайомить їх із багатим світом української народної пісні. Для цих колективів Родіон Андрійович створює сам хорові твори.

Відносно спокійний період творчої праці перериває війна. У сім'ї Скалецьких нависла загроза над єдиною донькою композитора, Наталкою. Щоб Наталю фашисти не забрали і не відправили до Німеччини, Скалецькі вирішують залишити Полтаву і вирушити додому. У воєнні часи така подорож була дуже ризикованою, і лише у 1944 році родині Скалецьких вдалося повернутися до рідного села Михайлівки.

Власне тут, на Вінниччині і починається найбільш плідний, зрілий період творчості Родіона Скалецького. Тут, на рідній землі Р.Скалецький продовжує активно працювати на хоровій ниві, що особливо підкреслюється широко розгорнутою хоровою та композиторською діяльністю. Саме з цього періоду і до кінця свого життя Р.Скалецький організовує безліч хорових колективів: хор хлопчиків, чоловічу хорову капелу, шкільні хори, хор у відділенні ЗАГС і відомий хор ветеранів, який існує і до сьогодні. (Керує цим хором учениця Р. Скалецького, Заслужений працівник культури Людмила Мартинова).

При філармонії Р.Скалецький дає життя капелі бандуристів «Подільський вітрець», що згодом переросла у відомий ансамбль пісні і танцю «Поділля». Цей колектив належно пропагує і тепер, у першу чергу, подільський фольклор, в тому числі і записи народних пісень та обробки Р.Скалецького.

Окремо можна також відзначити хорову роботу Р.Скалецького в загальноосвітній школі №2 м. Вінниці. Р. А. Скалецькому вдається

організувати шкільний хор досить високого виконавського рівня. Багатий досвід роботи з хоровим колективом Р.А. Скалецького описано в книзі Олександра Раввінова «Масова хорова робота в школі» [23]. О. Раввінов висвітлює дві основні складові, що впливають на ефективну роботу з хором школи: «керівник хорової роботи Вінницької середньої школи №2 Р.А. Скалецький відмічає те величезне задоволення, яке відчуває педагогічний і учнівський колектив цієї школи, коли на спеціальних п'ятиступінчатих підставках, одягнені в учнівську форму розміщуються учасники зведеного хору 5 – 10 класів...» [23, 6].

Поєднуючи такі вимоги, як наполегливість в роботі, організованість учнів, культуру поведінки в сумісності з музичним смаком та високою художньо-виконавською майстерністю хормейстера, Р. Скалецькому вдалося домогтися дуже високих результатів у роботі зі шкільним хором.

Завдяки активній роботі Скалецького-педагога, у світ виходять перші методичні збірки: «Пісні для учнів 5 – 6 класів восьмирічної школи» [25], «Пісні для учнів 7 – 8 класів восьмирічної школи» [26], Методика навчання співів у 5 – 8 класах, у співавторстві з О. Пастушенко [22].

Родіон Скалецький став одним із основоположників обласної секції самодіяльних композиторів Вінниччини. Його творчі діти – відомі тепер діячі та композитори Яків Поляхівський, Ральф Мархлевський, Василь Папаїка, Людмила Мартинова, Віктор Клепіков - стали вірними продовжувачами його справи.

Хорова спадщина Р.Скалецького налічує близько 600 творів. Як великий поціновувач українського поетичного слова, композитор неодноразово звертається до класики української поезії: Т. Шевченко, І. Франко, Л. Глібов, С. Руданський, П. Тичина, М. Рильський. Часто у співавторі Р.Скалецький обирає і молодих поетів Вінниччини, більшість яких він знав особисто. Так народжуються «Пісня про рідне село», «Стежечки-мережечки», «Вінниччино, славетний краю», «Подільський вітрець». Саме твір «Подільський вітрець» надовго запам'ятався всім

вінничанам, адже тривалий час перші фрази з цієї композиції звучали як позивні на Вінницькому обласному радіо.

Окремо можна відзначити співавторство Родіона Скалецького із Василем Юхимовичем, відомим українським поетом, який починав свій творчий шлях у м. Вінниці. Цикли обрядових пісень «Щедрий вечір, добрий вечір», «На Поділлі весілля» були створені саме у творчій співпраці В. Юхимовича та Р. Скалецького. Така лірично-драматична «аура» народних звичаїв та обрядів, пісень, танців, ігор була визначальною у всьому мистецькому житті Родіона Андрійовича.

Яскрава хорова робота Р.Скалецького завжди приносила високі результати. Ось як про нього згадує Василь Юхимович у своїй передмові до збірки «Хорові твори» Р. Скалецького: «Сотні разів я слухав і дивився, як виразно, лаконічно, з гідністю він диригує. Диригент-педагог не кричав, тим паче не ображав гідності підлеглих йому співаків. Особливо запам'яталася одна репетиція хору в інституті вдосконалення кваліфікації вчителів. Піт градом котився з чола літнього диригента, біла сорочка його змокріла, хоч викрути. І я тепер думаю: таким совісним трудівникам на ниві культури доводилось, як молотникам, проливати стільки солоного поту, стоячи лицем до співаків, а за ними – й до народу» [27,4]

З часом стан здоров'я Родіона Скалецького погіршився і донька Наталя вирішує забрати батьків до Києва. З 1981 року Родіон Андрійович разом із дружиною живуть у столиці. У березні 1984 року Родіона Андрійовича не стало. Його поховано у Києві на Лісному кладовищі.

Аналіз життєвого та творчого шляху вінницького композитора, педагога та музичного діяча Родіона Скалецького дозволяє зробити висновок про те, що поглиблене та розширене дослідження діяльності дозволяє ґрунтовно охарактеризувати творчі процеси становлення музичної професійної культури Вінниччини. В історії музичної культури Р. Скалецький постає як універсальна особистість, що проявила свої професійні здібності у різних галузях творчої діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. ДАВО.-.Д.-230.-Оп.1.-Спр.830. Арк.110-11-зв.
2. ДАВО.-.Р.-6023.-Оп.4.-Спр.23. Арк.975.
3. ДАВО.-.Р.-847.-Оп.1.-Спр.70. Арк.851-851 б.
4. ДАВО.-.Р.-848.-Оп.1.-Спр.71. Арк.921.
5. ДАВО.-.Р.-2700.-Оп.5.-Спр.69. Арк.56.
6. ДАВО.-.Р.-2700.-Оп.5.-Спр.174 в. Арк.56-56б.
7. ДАВО.-.Р.-2700.-Оп.7.-Спр.67. Арк.134-134б.
8. Обласне управління СБУ. Справа №23975 на Р. Скалецького
9. Антошко М.О. Мистецьке життя Вінниччини 60-х років ХІХ – першої половини ХХ століття в контексті художньої культури Поділля: автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. мистецтвознавства : спец. 26.00.01 “історія і теорія культури” /М. О. Антошко; Національна музична академія України ім. П.І.Чайковського. – Київ, 2011. – 16 с.
10. Бенч О.Г. Павло Муравський. Феномен одного життя / О.Г. Бенч – К.: Дніпро, 2002. – 663 с.
11. Білий П. Слово про наставника. Спогад / П. Білий// Бершадський край. –1999. –23 листопада.
12. Бурдейна-Публіка Т.В. Становлення і розвиток професійних форм музичного життя Вінниччини як складової культури Подільського краю: дисертація на здобуття наук. ступеня канд. мистецтвознавства : спец. 26.00.01 “історія і теорія культури” / Т.В.Бурдейна-Публіка. – Львівська національна музична академія імені М.В.Лисенка. – Львів, 2009. – 292 с.
13. Горак Я.Р. Анатоль Вахнянин і становлення музичного професіоналізму в Галичині (друга половина ХІХ – початок ХХ століття): автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. мистецтвознавства : спец. 17.00.03. “музичне мистецтво” / Я.Р. Горак. – Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М.Т. Рильського НАН України. – Київ, 2003. – 17 с.
14. Дем’янець І.Й. Мистецька діяльність Андрія Гнатишина в контексті музичної культури ХХ століття: автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. мистецтвознавства : спец. 17.00.03. “музичне мистецтво” / І.Й. Дем’янець. – Львівська національна музична академія імені М.В.Лисенка. – Львів, 2009. – 23 с.
15. Задорожнюк Л. Імені Родіона Скалецького / Л. Задорожнюк // Вінницька правда. – 1944. –14 листопада.
16. Кияновська Л. О. Мирослав Скорик: творчість мистця у дзеркалі епохи / Л. О. Кияновська – Львів: Сполом, 1998. – 216 с.
17. Кушка Н. Скалецький Родіон Андрійович /Н. Кушка // Камертон. – 1984. – №45. – С.5

18. Лазаренко В. Реабілітований посмертно / В. Лазаренко // Камертон. –1994. – №15. – С.7
19. Лехник Л.В. Василь Витвицький: музикознавча та композиторська спадщина: автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. мистецтвознавства : спец. 17.00.01. “теорія та історія культури” / Л.В. Лехник. – Львівська національна музична академія імені М.В.Лисенка. – Львів, 2006. – 23 с.
20. На Поділлі Весілля. – К.: Мистецтво, 1969. – 342 с.
21. Павлишин С.С. Василь Барвінський. / Павлишин С.С. – К.: Муз. Україна, 1990. – 87 с.
22. Пастушенко О.З., Скалецький Р.А. Методика навчання співів у 5 – 8 класах./ О.З. Пастушенко, Р.А. Скалецький – К.: Музична Україна, 1967. – 188с.
23. Раввінов О. Масова робота в школі. / О. Раввінов – К.: Радянська школа, 1957. – 147 с.
24. Сивохіп В.С. Діяльність Зиновія Лиська в контексті професіоналізації української музичної культури Галичини: автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. мистецтвознавства : спец. 17.00.03. “музичне мистецтво” / В.С. Сивохіп. – Львівська національна музична академія імені М.В.Лисенка. – Львів, 2010. – 20 с.
25. Скалецький Р. Пісні для учнів 5 – 6 класів восьмирічної школи. / Р. Скалецький – К.: Радянська школа, 1961. – 158 с.
26. Скалецький Р. Пісні для учнів 7 – 8 класів восьмирічної школи. / Р. Скалецький – К.: Радянська школа, 1961. – 132 с.
27. Юхимович В. Батько співочий. Хорові твори. / В. Юхимович – К.: Муз. Україна, 1989 – С. 3-5.